

УДК 780.616.432

Оксана Умрихіна

МУЗИЧНИЙ ОБРАЗ ЯК СКЛАДОВА ФОРТЕПІАННОГО ВИКОНАВСТВА

У статті висвітлюються проблеми музичного образу як складової фортепіанного виконавства, осягнення музичного смислу в процесі виконавської інтерпретації; розкривається сутність музичної інтонації як способу відображення емоційно-сміслового змісту в звуках; визначаються особливості втілення інтонаційного смислу на фортепіано; аналізуються важливі аспекти осягнення глибинного смислу музичних явищ крізь призму музично-виконавської діяльності.

Ключові слова: музичний образ, музична інтонація, музично-виконавська інтерпретація, пізнання, фортепіанне навчання.

В статье освещаются проблемы музыкального образа как составляющей фортепианного исполнительства, постижение музыкального смысла в процессе исполнительской интерпретации; раскрывается сущность музыкальной интонации как способа отражения эмоционально-смыслового содержания в звуках; определяются особенности воплощения интонационного смысла на фортепиано; анализируются важные аспекты постижения глубинного смысла музыкальных явлений сквозь призму музыкально-исполнительской деятельности.

Ключевые слова: музыкальный образ, музыкальная интонация, музыкально-исполнительская интерпретация, познание, фортепианное обучение.

Article considers issues of functioning of Ukrainian musical performance. The focus is on disclosure of the entity performing school as a cultural tradition. The article is devoted to problems of music image as a component of piano playing, understanding of musical meaning in the process of performing the interpretation; the essence of musical intonation as a method of reflection of emotional-semantic content of the sounds; defines the features of realization of intonational meaning the piano; analyzes the important aspects of understanding the deep meaning of musical phenomena through the prism of musical-performing activity.

Determined by social conditions and prospects of development of Ukrainian musical performances, highlights the positive experience of the functioning of Ukrainian instrumental music as a national cultural tradition on the example of piano performance school.

Keywords: *musical image, musical intonation, musical performing interpretation, cognition, learning piano.*

Економічні, політичні, соціальні, культурні зміни, що відбуваються в суспільстві, вносять свої корективи в навчально-виховний процес ВНЗ. Більш затребуваними стають фахівці, які добре володіють методикою музичного виховання, передають знання та вміння своїм вихованцям, набувають різноманітних компетентностей виконавського і творчого досвіду.

Соціокультурні перетворення, якими відзначається сьогоденний розвиток суспільства, спонукають до оновлення та вдосконалення існуючої освітньої системи. Гуманістична спрямованість модернізації сучасного навчально-виховного процесу зумовлює актуалізацію одного із найважливіших педагогічних принципів – пріоритетності духовно-моральних цінностей, розгляд духовності як особливої форми самовизначення особистості.

Історія розвитку людства доводить, що важливу роль у духовному становленні людини відіграє мистецтво. Складаючи невід'ємну частину культури, мистецтво володіє особливою здатністю втілювати у художніх образах багатомірну картину дійсності, формувати ставлення до навколишнього світу, впливати на людську особистість.

У системі мистецтв особливе місце належить музиці. На відміну від інших видів мистецтва, де образ несе певну інформацію про життєве явище, що викликало відповідні емоції, музика відображає дійсність опосередковано – через звукову інтонацію. Узагальнюючи незчисленну кількість особистісних та соціальних ситуацій, музична інтонація є результатом специфічного емоційного пізнання. «Музика поєднує моральну, емоційну та естетичну сфери людини. Музика є мовою почуттів. Мелодія передає найтонші переживання, недосяжні слову. Музика починається там, де закінчується слово» [8, с. 410]. Музичний образ – узагальнене віддзеркалення в музиці явищ дійсності і духовного світу людини. Образ музичний розкривається через виклад музичної теми, її розвиток, варіювання, доповнення тощо. У великих музичних творах образ виступає як складна художньо-емоційна система, що забезпечує втілення змісту твору.

Аналіз наукових досліджень доводить особливу значущість пізнання музичного смислу для практики музичного виконавства. Проте вивчення реального стану сучасного музично-виконавського мистецтва свідчить про певні розбіжності між теоретичними розробками та практичним втіленням задекларованих принципів осягнення музичного образу.

Представлене дослідження спирається на роботи видатних педагогів, музикознавців, які приділяли й приділяють велику увагу цій проблемі (Л. Баренбойм [1], С. Бейліна [2], А. Зайцева [4], Т. Калугина [5],

Г. Нейгауз [6], С. Олійник [7], Л. Повзун [9], Є. Тімакін [10]), визначають вагому роль акомпанементу в навчальному процесі. Особливе положення музики в пантеоні мистецтв спричинило незгасаючий науковий інтерес до специфічних властивостей музичного мистецтва, активний пошук критеріїв визначення музичного образу. Складність розкриття сутності музичного образу відобразилась у виході даної проблеми за межі суто музичної науки, зумовивши пошук відповідей і у філософських вченнях Піфагор, Д. Дідро, І. Кант, Г. Гегель, А. Шопенгауер, Т. Адорно. Визначальним для осягнення сутності музичного образу стало наукове обґрунтування інтонаційної природи музичного мистецтва, розгляд інтонації як смислового носія музичного явища (М. Арановський, Б. Асаф'єв, Є. Ручьєвська, С. Шип, Б. Яворський). Усвідомлення процесуального, опосередкованого характеру музичного мистецтва сприяло дослідженню інтонаційно-смислових аспектів у сфері музично-виконавської діяльності (О. Катрич, Є. Ліberman, А. Малінковська, В. Москаленко, Г. Нейгауз, Н. Переверзєв).

Метою статті є аналіз процесу пізнання музичного образу в контексті проблем фортепіанної педагогіки, висвітлення важливих аспектів осягнення глибинного смислу музичних явищ крізь призму музично-виконавської діяльності.

Музичний образ – це узагальнене відтворення засобами музичного мистецтва явищ дійсності та духовного світу людини. Музичні образи складають зміст музичного твору і мають художньо-інтонаційну природу. Вони втілені в осмислених звучаннях (інтонаціях) і є результатом відображення естетичної оцінки дійсності у свідомості композитора і виконавця.

Не можна не погодитись із висловлюванням Г. Нейгауза про те, що «виконання тільки тоді може бути добрим, художнім, коли всі нескінченні різноманітні виконавські засоби ми узгоджуємо повністю з твором, його задумом, змістом, перш за все, з його формальною структурою-архітектонікою, із самою композицією, із тим реальним організованим звуковим матеріалом, який ми повинні «виконавські відпрацювати» [6, с. 56].

Вирізняючись певною багатогранністю, терміни «інтонація» та «інтонування» у музично-виконавській практиці характеризуються різноманітністю тлумачення. Найважливішою умовою виконання музичного твору вважається розуміння та співпереживання його інтонаційного смислу. Відповідно до цього інтонування розуміється як «осмислено-виразна, спрямована на слухачьке сприймання реалізація музики» [5, с. 178]. За поняттям інтонації у сфері виконавства закріпилося значення носія художнього смислу, що пов'язане з процесом звукової об'єктивації музичного образу – виконавської інтерпретації. А. Зайцева визначає виконавський процес як інтеграцію емоційного та інтелектуального осягнення музичної ідеї, створення на цій основі цілісного художнього

образу у доборі доцільних виконавських засобів [4, с. 27]. У разі необхідності педагогу варто допомогти виконавцеві довести його гру до досконалого відтворення: впливати на душевні якості студента, збуджувати його уяву, фантазію, змушувати його відчувати, думати й переживати мистецтво як реальний сенс буття. Доречно також спинитися на питанні фортепіанно-виконавського інтонування, змістом якого є вдосконалення виконавської майстерності. «Культура активного інтонування, яка спирається на систему теоретичних і практичних знань, є більш високим етапом розвитку музичного мислення» [8, с. 32]. Отже, можемо стверджувати, що у виконавця чільне місце займає найвищий ступінь мобільності власного мислення, який допомагає визначати індивідуальну позицію, формувати навички художнього відтворення музичного образу, поглиблювати знання з проблем акомпаніаторського мистецтва.

У широкому розумінні «музичний образ» означає роз'яснення, тлумачення і розглядається як фундаментальна операція мислення, спосіб надання смислу певним виявам духовної діяльності людини, що об'єктивуються в знаковій або чуттєво-наочній формі. Більшість дослідників зазначає, що найважливішим аспектом музичного образу є проникнення в інтонаційно-образний світ композитора, а процес передачі художньої інформації потребує залучення до співпереживання. Розуміння інтонаційної ідеї, становлення концептуальних уявлень про художній смисл музики та відображення його засобами інтонаційної системи пов'язане «із зануренням в інтонаційну суб'єктивність твору, що дозволяє проникнути в його внутрішній фабульний світ» [6, с. 157].

Аналогічно тому, як впізнають типову мовленнєву інтонацію, сприймають смисл слів не лише за значенням, а й за інтонуванням, виконавець у процесі роботи над музичним образом навчається розрізняти характерні інтонації того чи іншого композитора. Виділяючи смислові аспекти, що резонують його духовному світу, виконавець розкриває художню ідею твору відповідними виконавськими засобами. Основою виконавської творчості, спрямованої на змістовне наповнення твору, вважається «переінтонування», яке розглядається як спосіб відтворення інтонації композитора. У процесі переінтонування здійснюється звукова об'єктивація та «відродження» виражального потенціалу композиторської інтонації [3].

Згідно із законами звукової організації музики, інтонація може інформувати як про емоційний стан, так і про властивості явищ навколишнього світу. Здатність музики до безпосереднього вираження емоційних переживань, відображення психічних станів людини через особливим чином організовану інтонацію доводить, що «інтонація в музиці є найважливішим, основним засобом художнього відображення дійсності» [9, с. 72]. Інтонація фіксує в собі узагальнений зміст тривалого соціального, культурного та художнього досвіду. У процесі розвитку

музичного мистецтва сформувались окремі комплекси, що складають основу матеріалу цього напрямку. Певні звукові інтонації закріпилися у музичному мисленні як носії відповідного художнього смислу. Вирізняючись багатозначністю, широкими виражальними можливостями, окремо взята інтонація містить численну кількість смислів, які набувають найбільшої конкретики та своєрідності в стильовому, жанровому, емоційно-образному контексті. Інтонаційне втілення музичного смислу ґрунтується на системі структурно-функціональних норм, що склалися у певну епоху. Творчий процес передбачає вибір елементів, необхідних для створення або відтворення окремого музичного твору, індивідуальну їх організацію або винайдення нових.

У специфічній формі віддзеркалюючи навколишній світ, музичний твір стає також і засобом його осягнення. У процесі діалогу між твором і особистістю виявляються різні аспекти художньої ідеї роботи. Неможливість втілити всі дані музичного твору в окремій виконавській інтерпретації зумовлює необхідність висвітлення його найбільш суттєвих елементів, що виявляється у вибіркового ставленні виконавця до інтонованого матеріалу, акцентуації певних виражально-сміслових структур. Діалогічна природа музичного мистецтва включає реалізацію комунікативно-художніх властивостей музичної інтонації. У виконавській діяльності це пов'язано з відбором відповідних засобів та прийомів інтонування, спрямованих на забезпечення потреби виконавця донести своє розуміння музичного смислу, викликати емоційний відгук та досягти духовного резонансу зі слухачем.

Розглядаючи можливості суб'єктивного відбору засобів втілення музичного смислу, необхідно наголосити на важливості адекватного відтворення інформації, закладеної в нотному тексті музичного твору. Осягнення авторської ідеї шляхом декодування нотного запису передбачає уміння диференціювати та інтерпретувати різні елементи авторського тексту. Виявлення в музичних творах незмінних елементів, що складають основи смислового навантаження твору, та мінливих елементів, що зумовлюють його розвиток, дає підстави для висновку про те, що «будь-який авторський текст складається з двох частин: об'єктивно-композиційної та суб'єктивно-інтерпретаторської» [4, с. 192]. Належність того чи іншого елемента тексту до композиторської чи виконавської сфери має тенденційний характер і вирішується в кожному конкретному творі. Досвід розпізнавання та класифікації елементів музичного твору, що мають різне смислове навантаження, зумовлює вибір засобів виконавської інтерпретації.

Як специфічна форма вираження смислів особливої якості, музичне мистецтво потребує певного рівня інтелектуального розвитку суб'єкта музичного сприймання. У процесі роботи над інтерпретацією музичного твору інтелектуальні операції здійснюються на основі розгалуженої

системи теоретичних і практичних знань та умінь, спираються на широку ерудицію в різних галузях теорії, історії, естетики музики, зумовлюючи об'єктивну правильність побудови виконавського образу.

Усвідомлення визначальної ролі інтонації в інтерпретаційних процесах актуалізує проблему виховання слухової активності піаніста. Вирізняючись складною структурою, музичний слух виконавця спрямовується на сприймання різних аспектів музичної інтонації – звуковисотність, ритміку, динаміку, тембр тощо. Відповідно до цього становлення музично-слухових якостей піаніста передбачає цілеспрямоване формування мелодичного, гармонійного, тембрально-динамічного слуху, а специфіка фортепіано як багатоголосного інструмента відкриває унікальні можливості для розвитку поліфонічного слуху та навичок слухової диференціації. Синкретичність та багатомірність музичного інтонування зумовлює значущість внутрішньо-слухових уявлень виконавця, які дають можливість змінювати, варіювати та синтезувати різні параметри музичної інтонації у слуховій свідомості, конструювати нові звукові образи.

Процес втілення музично-інтонаційного смислу безпосередньо поєднаний з вибором способів та характеру рухів рук виконавця. Взаємозв'язок інтонаційно-слухових уявлень з відповідними виконавськими прийомами відбився у поняттях «мова рухів», «мова руки» (за Б. Асаф'євим). Формування стійких зв'язків між слуховими та руховими уявленнями розвиває ігровий апарат піаніста, перетворюючи його руки на орган мовлення. З рухів ліпиться образ, «найвищі духовні абстракції музики не втрачають зв'язку з тілесністю: муки думки обертаються муками тіла» [6, с. 168]. Втілюючи неповторний художній зміст, кожен музичний твір, потребує певних виражальних засобів, збагачує арсенал інтонаційно-виражальної техніки піаніста.

Підсумовуючи викладене вище, підкреслимо, що музичний образ як складова фортепіанного виконавства займає чільне місце в навчальному процесі, розв'язує головні завдання фортепіанного виконавства, закладає основи акомпаніаторської майстерності майбутнього вчителя музики. Але сучасність кожен раз висуває нові вимоги до професійного зростання музичного фахівця, набуття ним належних компетентностей і власного досвіду виконавської культури. Тому проблема дослідження музичного образу як складової фортепіанного виконавства не обмежується цією статтею й потребує чималих зусиль і пошуків, щоб кожен раз висвітлювати творчі шляхи на цій ниві. Аналіз сутності музичного образу доводить, що, виступаючи носієм художньої інформації, емоційного заряду, душевного руху, інтонація є головним провідником музичного образу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ

1. Асаф'єв Б. В. Музыкальная форма как процесс. Интонация [Текст] / Б. В. Асаф'єв // Избранные труды. – М., 1957. – Т. 5. – 378 с.

2. Бонфельд М. Ш. Введение в музыкознание [Текст] / М. Ш. Бонфельд. – М. : Владос, 2001. – 224 с.
3. Катрич О. Індивідуальний стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти): дослідження [Текст] / О. Катрич. – Київ – Дрогобич, 2000. – 98 с.
4. Либерман Е. Творческая работа пианиста с авторским текстом [Текст] / Е. Либерман. – М. : Музыка, 1988. – 236 с.
5. Малинковская А. Фортепиано-исполнительское интонирование [Текст] / А. Малинковская. – М. : Музыка, 1990. – 191 с.
6. Медушевский В. Интонационная форма музыки : исследование [Текст] / В. Медушевский. – М. : Композитор, 1993. – 262 с.
7. Медушевский В. О художественной ценности мелодического начала в современной музыке [Текст] / В. Медушевский // Критика и музыкознание / ред. В. Гурков; сост. О. Коловский, В. Цытович. – Л. : Музыка, 1980. – С. 5–16.
8. Сухомлинський В. А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну [Текст] / В. А. Сухомлинский. – Изд. 2-е. – К. : Радянська школа, 1987. – 543 с.
9. Шип С. Музична форма від звуку до стилю : навч. посібник [Текст] / С. Шип. – К. : Заповіт, 1998. – 368 с.